

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 7 - Number: 25 p. 259-270, Autumn 2023

Avrasya Bozkır Gebelerinde Askeri Yapı* Military Structure in Eurasian Steppe Nomads

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1357429>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
08.09.2023

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
21.09.2023

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2023

Asya Studies

Öğr. Gör. Dr. Ayten Akcan
Hitit Üniversitesi / Fen-Edebiyat
Fakültesi
aytendokuyucu@hitit.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0974-5263

z

Eski ağ döneminden bugüne kadar olan süreç düşünüldüğünde Avrasya bozkırlarında yaşayan göçebe toplumların neredeyse hepsinin militarist bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Macaristan'dan Kuzey Çin'e kadar olan bu coğrafyanın bozkırlarında var olan göçebe toplumların askeri yapılanmalarında, savaş stratejilerinde aynı zamanda askeri sanat anlayışlarında ve kullandıkları silahlarda dikkati çekecek benzerliklerin olduğu anlaşılmaktadır. Zira özellikle bu bölgede tüm askeri yenilikler oldukça hızlı bir şekilde bölgeye yayılır ve aynı hızla uygulama sahasına getirilirdi. Çünkü bu coğrafyada geç kalmak ya da yavaşlamak er geç yenilgiye uğramakla karşılık bulurdu. Elbette temel noktalarda birleşen askeri yapının bazı yerlerde farklılıklar oluşturduğu da görülmektedir. Fakat bu farklılıkların esas sebebi, o bölgede yaşayan halkların etno-kültürel özelliklerinden ve bu bölge yakınlarında var olan yerleşik düşmanların askeri ve politik teşkilat yapılarına göre şekil alma durumdan kaynaklanmaktadır.

Eski ağ, Orta ağ ve ağdaş tarih araştırmacılarının birçoğu bozkırdaki göçebelerin; yaşayışlarını, dünyayı nasıl algıladıklarını, özellikle savaş taktiklerini, yaptıkları savaşları yani askeri yapılanmalarını araştırmışlar ve bu konuya büyük ilgi göstermişlerdir. Fakat bu konular araştırılırken sorulması gereken birkaç sorunun cevabı hakkında yeteri sayıda çalışmanın yapılmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle daha detaylı incelenmesi gereken konulardan biri, Avrasya'da var olan göçebelerin -bilhassa Türk göçebelerin- yetersiz kaynak, az sayı da insan gücü ve sınırlı finansal gücü ile yüzyıllardır neden bu kadar gcl olduklarıdır. Cevabın önemli bir kısmı kanaatimce, Avrasya bozkırlarında yaşayan halkların ve burada oluşturulan askeri yapının Dünya askeri tarihinde nerede durduğunun tam olarak anlaşılmasında yatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrasya, Bozkır, Dünya Tarihi, Gebe Türkler, Askeri Yapı

Abstract

Considering the process from the Ancient Age period until today, it can be said that almost all of the nomadic societies living in the Eurasian steppes have a militaristic structure. It is understood that there are remarkable similarities in the military structures and war strategies of the nomadic communities existing in the steppes of this geography from Hungary to Northern China, as well as in their understanding of military art and the weapons they use. This is because, especially in this region, all military innovations were spread to the region very quickly and brought to the field of application at the same speed. Because being late or slowing down in this geography would sooner or later be met with defeat. Of course, it is seen that the military structure, which is united in basic points, also creates differences in some places. However, the main reason for these differences stems from the ethno-cultural characteristics of the peoples living in that region and the military and political organisational structures of the enemies that existed near this region.

Many researchers of ancient, medieval and contemporary history have investigated the life of nomads in the steppe, how they perceived the world, especially their war tactics, the wars they fought, that is, their military structures, and have shown great interest in this subject. However, it is understood that there are not enough studies on the answers to some questions that should be asked while investigating these issues. One of the issues that needs to be examined in more detail is why the nomads in Eurasia, especially the Turkish nomads, have been so powerful for centuries with insufficient resources, few manpower and limited financial power. In my opinion, an important part of the answer lies in a full understanding of where the peoples living in the Eurasian steppes and the military structure created here stand in the world military history.

Keywords: Eurasian, Steppe, World History, Nomadic Turks, Military Structure

Citation Information/Kaynaka Bilgisi

Akcan, A. (2023). Avrasya Bozkır Gebelerinde Askeri Yapı. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 7(25), 259-270.

* "COPE-Dergi Editrleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu makale için herhangi bir çıkar atışması bildirilmemiştir. Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

GİRİŞ

Avrasya'nın geniş bozkır coğrafyasında yaşayan toplulukların birçoğu, sosyalleşme ve devletleşme sürecinden hemen sonra askeri yapıyı tüm ayaklarıyla oluşturma, aynı zamanda orduların sevk ve idaresindeki teşkilatlanma sürecine girmiştir. Esasında bozkır coğrafyasında mücadelenin şiddeti ve sürekliliği hızlı bir askeri teşkilatlanmayı da mecbur kılmıştır. Bu mücadele ilk safhada ilkel metotlarla başlamış ve daha sonra tecrübelerle en iyi şekle getirilmiştir. Gücü ve tecrübeleri ölçüsünde yeni sistem ve mücadele teknikleri geliştirmeye başlayan bu halklar kısa sürede birçok strateji ve taktik ortaya çıkarmış ve zamanla militarist bir yapıya bürünmüştür (Khazanov, 1994).

Eski Çağ, geç Antik Çağ ve sonraki dönemde bozkırdaki göçebe hayat, her zaman araştırmacıların dikkatini çekmeyi başarmıştır. Ama özellikle askeri teşkilatlanmaları ve bu yapıyı nasıl oluşturdukları, kullandıkları silahlar, taktikler daha merkezi konumda araştırılmıştır. Fakat herşeyin sınırlı ve yetersiz olduğu bir ortamda “nasıl bu kadar güçlü oldular ve nasıl bu kadar güçlü kalabildiler” sorusu, üzerine daha çok araştırmanın yapılmasına muhtaç bir konu olarak durmaktadır. Elbette bu sorunun cevabı olarak birçok araştırmacı en iyi ihtimalle göçebelerin hareketli yaşam tarzına ve bununla bağlantılı askeri avantajlarına işaret etmiştir fakat bu açıklama doğru olmakla beraber yetersiz kalmaktadır. Çünkü unutulmaması gereken önemli bir mesele bozkırdaki göçebeler ekolojik ve ekonomik nedenlerden dolayı yerleşik rakiplerinden her zaman daha az sayıda olmuşlardır (Khazanov, 1980: 30-32).

Bozkır coğrafyasındaki nüfus, Xiongnu döneminde ya da Eski Çağ'ın son dönemleri ve Orta Çağ'ın başlangıcındaki Türk kağanlıkları zamanında ve yahut da on üçüncü yüzyılın başlarında Cengiz Han'ın hâkimiyetini kurduğu yükseliş döneminde olsun hiçbir zaman bir milyonu bulmazken; Çin aynı zamanlarda yüz milyonlara ulaşan nüfusu ile dikkat çekiyordu. Ama şunu belirtmek gerekir ki milattan sonraki ilk yüzyıllarda Çin'in nüfusu yüz milyonun yarısı kadardı (Loewe, 1974: 81-82) fakat Tang¹ devrinde yaklaşık bu rakam yüz milyona ulaşmıştı. Yine Roma İmparatorluğu'na baktığımızda nüfusun yaklaşık altmış beş milyon olduğunu görüyoruz (Burns, 2003:10). Orta Doğu'da da durum farklı değildi.

Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla bölge farkı olmaksızın yerleşik nüfusun her zaman göçebe nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir (Ayalon, 1985: 10-13). Özetle dönem itibariyle bozkırda ki göçebelerin nüfusları çağdaşlarına oranla çok daha azdı. Bu nedenle, göçebelerin askeri teşkilat yapıları, askeri sanatın ortaya çıkış sebepleri ve askeri birlikteliğin avantajları derinlemesine araştırılması gereken konulardır. Burada şaşırtıcı olan nokta, göçebelerin ilk askeri yapılanmasının az gelişmiş iş bölümü ve geniş toplumsal katılımı ile gerçekleşmiş olması idi. Sonraki süreçte savaş, uzmanlaşmış ve profesyonelleşmiş bir insan faaliyeti alanı haline geldi. Yerleşik toplumlara baktığımızda askeri yapılanma ve bu sahada gelişim gösterme meselesi Eski Çağlardan modern zamanlara kadar, genellikle nüfusun yalnızca küçük bir azınlığının uğraş alanıydı. Özellikle Sanayi Devrimi öncesi tüm yerleşik toplumların en önemli sorunu asker toplama, silahlandırma, eğitime ve birliklerinin bakımıyla ilgili olmuştur.

Antik Yunan'ın klasik dönemine gelindiğinde askeri teşkilatlanmanın şehir devletleri olarak yapılanan “polis”lerde gerçekleştiği ve tüm yurttaşlar için zorunlu olduğu, savaşlarda kullanacakları silahların bile kendileri tarafından temin edilmek suretiyle alındığı anlaşılmaktadır. Hatta özellikle ağır piyade hizmeti için yurttaşların önemli miktarda bir harcama yapmak zorunda oldukları ve böylelikle ciddi bir mali yük ile karşı karşıya kaldıkları da yine kaynakların bize iletmiş olduğu bilgilerdendir (Hansen, 2004: 16-18; Cook, 1946: 70-73). Fakat bütün bu uygulamalara rağmen Yunan yurttaşları köleler dışında sayıca azdı ve asker nüfusu da bu duruma bağlı olarak çok değildi. Benzer bir durumu da Yunanistan'da görüyoruz fakat özellikle Yunanistan'ın Cumhuriyet döneminde, piyade sayısının elli bin kadar olduğu, on binleri bulmayan süvariye bezeli bir orduya sahip oldukları anlaşılıyor. Bu bilgiyi destekleyen en iyi örnek MÖ 217'de Cannae Savaşı² dır ve bu savaşta² Roma ordusunun otuz beş bin piyade ve altı bin süvari askerinden

¹ Tang Hanedanı, Sui Hanedanı'nın ardından Çin'e hüküm sürmüş hanedandır. 618'de LiShimin, Sui Hanedanı'nı devirerek Tang Hanedanı'nı kurdu. LiShimin daha çok Tang Hanedanı'nın kurucusu İmparator Taizong olarak bilinir. Çin imparatorlarının en ünlülerinden biridir. Tang Hanedanlığı döneminde Çin, Altın Çağını yaşayarak kültürel, ticari, sanat, eğitim, askeri ve daha birçok alanda gelişmeler yaşamıştır. Hanedanlık bu dönemde Çin'in merkez iç bölgesi Zhongyuan'de ülke birliğini sağlamak için stratejiler belirlerken aynı zamanda sınır bölgelerde de önemli stratejiler izlemiştir. Daha fazla bilgi için bakınız: Liu, Anzhi (刘安志), “CongTulufanChutuWenshu Kan TangGaozongXianXiangNianJian de XiyuZhengju (从吐鲁番出土文书看唐高宗咸亨年间的西域政局)”, WeijinNanbeichaoSuitangShiZiliao, WuhanDaxueChubanshe, Di 18 Ji, 2001; Liu, Anzhi (刘安志), DunhuangTulufanWenshu YuTangdaiXiyuShiYanjiu (敦煌吐鲁番文书与唐代西域史研究), ShangwuYinshuGuan, 2011.

² Cannae Muharebesi, Roma ve Kartaca Devletleri arasında cereyan eden Pön Savaşlarının ikinci safhasında MÖ 216 yılında, İtalya Yarımadası'nın doğu kıyısındaki Apulia Ovası'nda meydana geldi. Bu savaş üç devre hâlinde gerçekleşmiş ve bir Fenike kolonisi olarak 800'de bugünkü Tunus sahilinde kurularak geniş bir koloni devletine ulaşan Kartaca'nın yok olması ile sonuçlanmıştı. Daha

oluştugu anlaşılmaktadır. Roma için konuşursak esas profesyonelleşme Augustus döneminde gerçekleşmiştir (Southern, 1999; Syme, 1963).

Orta Çağ topluluklarına/devletlerine baktığımızda ekonomik olarak zayıf olmalarından kaynaklı büyük ve sürekli bir ordu bulundurmaları neredeyse imkânsızdı. 11. yüzyılın sonlarında on bin askerden oluşan ordular bile çok büyük sayılırdı ve bunları uzun süre muhafaza etmek zordu. Örneğin Kudüs Latin Krallığı'nın orduda bulundurduğu asker sayısı on beş bin kadardı (Nicault, 2001: 32-35; Demirkent, 2007). Fransa'da 14. yüzyıl itibarıyla bir daimî ordu vardı ama yirmi beş bini geçmeyen bir sayıya sahipti. Özetle Sanayi Devrimi'nden önce yani 17. yüzyılın son çeyreğinde Avrupa devletlerinin ordudaki asker sayısı yüz elli bini geçmiyordu. O dönemin çok güçlü imparatorluklarından olan Osmanlı İmparatorluğu'nda da durum farklı değildi. Sürekli bulunan ordularındaki asker sayıları iki yüz bini geçmemekteydi (Ágoston, 1994:17-20). Ama burada Müslüman devletlerin ordularında bağımlı ya da bağımsız aşiretlerden devşirilen askerlerin bulunduğunu fakat aynı zamanda güvenilir olmaktan da uzak olduklarını belirtmek gerekir. Yardımcı göçebe birliklerin kullanımını aslında Geç dönemde Roma'da Bizans'ta ve bazı Hristiyan devletlerde de görmek mümkündür (Luttwak, 1979: 19-21). Hatta Asya kıtasında yer alan Çin ve çeşitli Hint devletlerinde de durum aynı idi (Yang, 1952). Fakat Çin'de orduların, özellikle de yerli hanedanlar döneminde oldukça fazla asker sayısına ulaştığını söyleyelim. Ancak, MÖ 479-256 arasında bu askeri yapının etkin ve yetkin olmayan askerlerden oluştuğu ve genellikle iyi eğitim almamış askerlerin orduda yer aldığı anlaşılmaktadır ve bu olumsuz durumun Eski ve Geç Han dönemleri boyunca devam ettiğini bilinmektedir. Profesyonel asker sayısının azlığı elbette zaman zaman onları sıkıntıya düşürmüştü (Loewe, 1974: 91-93) ve bu yüzden göçebeler tarafından defalarca yenilgiye uğramışlardır. Elbette yaşanan yenilgilerin sadece, Çin askeri yapısındaki az eğitimli ya da profesyonel olan asker sayısının az olmasından kaynaklı olduğunu söylemek ve bu yenilgileri sadece bu sebebe bağlamak çok da gerçeği ortaya koyan bir yorum olmaz. Bu yenilgilerde bozkırdaki göçebe toplulukların gücü ve askeri teşkilatlanmasının da payı büyüktür ve aynı zamanda sosyo-politik örgüt yapıları ile siyaset felsefesini iyi işletme özelliklerine de atfedilecek bir durum söz konusudur.

Çin ordusu, Tang ve Qing hanedanları döneminde, ayrıcalıklı birimler içeriyordu, ancak asıl amaçları acil durumlarda imparatoru korumaktı (Yang, 1952). Bunların yanı sıra Tüm yerleşik devletlerde, profesyonel olsun ya da olmasın askere harcanan para, askeri seferlerin yol açtığı maddi kayıplar ve orduların oluşabilmesi için hazineye çıkan para, pek hoş gitmeyen bir konu olmuştur. Çünkü ağır askeri harcamalar az da olsa vergi artışlarına yol açmıştır. Özellikle Roma İmparatorluğu'nda bütçe harcamalarının yüzde 60'ından fazlası orduya ayrılıyordu (Loewe, 1974: 92-94). Çin on birinci yüzyılda hükümet gelirlerinin yüzde 70'i orduyu desteklemek için harcanıyordu (Hsiao, 1978: 40-41). Bu mali yük bazı hanedanların ekonomik açıdan çöküşlerine kadar giden bir yolu da açmıştır (Golden, 2002: 130-131).

Avrasya Türk bozkır göçebelerinin askeri teşkilatlanma anlayışlarına bakıldığında oldukça farklı ilkelere dayanan bir sistem görüyoruz. Ama en büyük farklılık göçebelerin barış zamanı tarım ve hayvanlıkla uğraşan birer çiftçi ve çoban olmaları idi. Fakat bunun yanı sıra savaşçı olmak adına da doğuştan gelen yetenek, kültürel aktarım ve elbette eğitimle desteklenen bir yanları da bulunmaktaydı. Her sıradan erkek ve özellikle İslamiyet öncesi Türk tarihini düşünürsek kadınlar; silah taşır, onları nasıl kullanacağını bilir ve en önemlisi en azından bazı silahları kendisi yapabiliirdi. Dolayısıyla bozkırda yaşayan Türk göçebe devletlerde ve yönetimlerde ordular yoktu ve savaşçıların sayısına baktığımızda genel nüfusun dörtte biri kadar oldukları anlaşılıyor. Aslında göçebeler kelimesinin tam anlamıyla "*silahlanmış halklardı*". Türkçede savaş ve asker ile ilgili en yakın kelime "*savaşan adam*" olarak karşımıza çıkmaktadır (Golden, 2002: 130-132).

Aslında bakıldığında göçebelerdeki asker sayısı, genel nüfus oranını düşününce büyük bir rekordur. Çünkü 21. yüzyılda, 2. Dünya Savaşı ve zorunlu askerlik anlayışının hâkim olduğu dönemlerde bile ordunun, genel nüfusa oranının onda bir olduğu ve pratikte bu sayıya hiçbir zaman ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bozkırda yaşayan Türk göçebelerin asker toplamaya dair kendine has özellikleri ile az sayılarına rağmen nispeten büyük ordular seferber ettiklerini görülmektedir. Böylelikle Türk göçebelerinin, nüfusları fazla ancak eğitimli ve güvenilir asker sayıları az olan yerleşik düşmanlarına karşı sayısal avantajı elde ederek onları yendikleri anlaşılmaktadır. Elbette bu durum, çeşitli Türk göçebe

fazla bilgi için bakınız: Goldsworthy, A. (2000). *Fall of Carthage*, London: Cassell Publishing; Samuels, M. (1990). "The Reality of Cannae", *Militaer geschichtliche Zeitschrift*, 47 (1): 7-31; Shean, J.F. (1996). "Hannibal's Mules: The Logistical Limitations of Hannibal's Army and the Battle of Cannae, 216 BC", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, (2), 159-187; Schlieffen, A. (1931). *Cannae, The Command and General Staff School Press*, Kansas; Healy, M. (1994). *Cannae 216 BC: Hannibal Smashes Rome's Army*, Oxford: Osprey Publishing.

halkların askeri potansiyeli merkezileşme dereceleriyle de doğrudan bağlantılıdır (Khazanov, 2001: 83-88). Dolayısıyla devletleşmiş ve imparatorluk karakterine ulaşmış olan bozkırdaki Türk göçebeler tam ölçekli savaşları nispeten uzun süre sürdürebilirken, tek kabileler ya da istikrarsız birlikten yoksun topluluklar yani devletsiz yönetimler genellikle sadece mevsimlik akımlar ve seferler düzenleyebiliyordu.

Bozkırdaki Türk göçebelerin en önemli ikinci avantajları ise savaşçıları arasında kalıcı ve özellikle de kalıtsal askeri uzmanlaşmanın olmamasıydı (Arslan, 1984: 33-35). Örneğin, 13. ve 14. yüzyıllarda Kırım Tatarlarının askeri örgütlenmeleri noktasında, büyük ölçüde klan ve kabile çizgilerini takip ettikleri ve sadece bu anlayışla bile birlikte kapalı ve kalıtsal uzmanlaşmış askeri tabakaların ortaya çıkmasını engelledikleri anlaşılmaktadır (Collins, 1975:258-260). Türk devletlerinin ordularında belirli bir düzen vardı, başka bir ifadeyle askeri yapılanma belirli bir düzene göre oluşturulmuştu. Ama yukarıda da belirtildiği gibi bu düzen ve nizamın yanında kapalı ve kültleşmiş uzmanlık alanlarına sahip değildiler. Tam da burada bozkırda yaşayan eski Türklerin ordusunda en büyük askeri birliğin 10 bin kişilik kuvvetten oluştuğunu ve bu birliğe “tümen” adı verildiğini hatırlatmak yerinde olacaktır (Orkun, 1987: 172, 182, 273). Bu tümenlerin de 1000’li 100’lü ve 10’lu olmak üzere teşkilatlandırılmış ve başlarına ayrı ayrı kumandanlar tayin edilmiş şekli ile “Tümenbaşı”, “Binbaşı”, “Yüzbaşı”, “Onbaşı” olmak üzere kumandanlarla bir sistem oluşturduğunu da ekleyelim (Durmuş, 2019: 92). Aynı zamanda Gök Türklerden itibaren Oğuzlar kanalı ile Büyük Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğunda dahil olmak üzere Türk devletlerinin çoğunda askeri, idari ve diplomatik bir unvan olan çavuş tabiri de bulunmaktadır. Özellikle Orhun Kitabeleri’nde ve Uygur metinlerinde bu kullanıma rastlanmakta; mana olarak da savaşta safları düzelen, düzenleyen ve savaş olmadığında da askeri halen kontrol etmeye devam eden bir sıfat için kullanıldığı anlaşılmaktadır (Donuk, 1988: 92-93).

Sasani İmparatorluğu’nda ağır süvariler olan “*cataphracti*”³ çoğunlukla aristokrasi mensuplarından devşirilirdi (Nikonorov, 2005: 143-144). Persler zamanında İran’da ve Akdeniz dünyasında güçlü süvari sınıfları yoktu ve süvariler teçhizat, taktik ve sayısal açıdan savaşların sonucunu belirleyecek yetkinlikte de değillerdi (Farrokh, 2005: 5-6) Antik Akdeniz ordularının temel gücü, Yunan “*hoplit*”³’i, Makedonya “*falanks*”³’ı ve Roma “*legion*”³’u gibi piyade sınıflarıydı ki bunların arasında en başarılı olanlar Roma lejyonlarıydı (CornelamMatthews, 1998:100-102). Buna karşın Orta Asya ve Güney Rus steplerine hâkim olan İskit toplulukları tamamen süvarilere dayanan ordulara sahiptiler ve “*uzaktan savaş*” taktiğini benimsemişlerdi (Durmuş, 2002: 624). Parthlar devrinden itibaren İran ordusunun da Akdeniz geleneğinden uzaklaşarak salt süvariye-bilhassa okçu süvariye- dayalı bir sistem geliştirdiği görülmektedir (Nikonorov, 2005: 145).

Bozkır Türk göçebe askeri yapısında sosyal farklılaşma manasında savaşçı sınıfı gibi katı bir ayırımın ve savaşçıları içerisinde de katı bir uzmanlık alanı olmadığını çalışmanın önceki satırlarında değindim. Bu durum daha çok savaşçıların hayatlarının değişkenliklerine ve bireysel göçebelerin askeri niteliklerine bağlıydı aslında onlar çok yönlü zanaatkârlardı (Khazanov, 2005: 70-75). O dönemlerde Moğollar için “*toplum içinde hangi statüde olursa olsun savaş zamanı bütün vatandaşların kılıç ustası, okçu ve mızrakçı olduğu*” yönünde bir düşünce hâkimdi (Boyle, 2003: 30; Martin, 1943: 50-52). Hatta daha sonları Moğol çocuklarının iki ya da üç yaşına gelir gelmez ata binmeye, atın üzerinde hâkimiyet sağlamaya ve çok uzak yerlere atla gitmeye başladıkları kaynaklardan anlaşılmaktadır. Kısa zaman içinde yay ile tanıştıkları, ateş etmeyi öğrendikleri, son derece çevik ve aynı zamanda gözü pek oldukları da yine kaynakların aktardıklarındandır (Dawson, 1955: 17-18).

Avrasya bozkırlarında yaşayan Türk göçebelerin üçüncü bir askeri avantajı da hareketli yaşam şekilleri ve disiplinli hareket etme yetenekleriydi. Fakat bu bilgiye ek olarak; “bireysel askeri yetenek açısından durum dikkate alındığında, Orta Çağ Avrupa şövalyelerinin ve Memluklü savaşçılarının Türk göçebe savaşçıları ile eşit bir başarıya sahip oldukları da söylenmelidir (Latham, 1969: 218). Aynı zamanda Orta Çağ Avrupa’ındaki şövalyelerin birebir savaş esnasında oldukça iyi oldukları bir gerçektir fakat az önce değinildiği üzere bozkırdaki Türk göçebeleri gibi birlikte hareket etme ve disipline olma konusunda

³ Cataphracti (Katafrakt) göçebe İran kabilelerinde, Antik Yunan ve Roma’da kullanılan bir zirhli atlı tipidir. Cataphract, tamamen anlamına gelen *κατά* ve korunaklı / korunmuş anlamına gelen *φρακτός* kelimelerinin birleşimi ile oluşmuştur ve zirhli anlamına gelir. Katafrakt süvarileri, binici ve ata zirh giydirilerek oluşturulurdu. Hatta Carrhae Savaşı’nda “yenilmez” olarak görülen RomalejyonlarıParth okçu süvarileri ve zirhli süvarilerin saldırısı karşısında çaresiz kalmışlardır. Romalı tarihçi Cedrenus’a göre İranlılar karşısında arda arda alınan yenilgiler sonucunda İmparator Gallienus (MS 260-268) ilk Romalı süvari “cohort” birliğini kurma kararı almıştır. Bu reformlar sonucunda Romalıların daha önemsiz olan hafif süvarisinin (equites) yerini ünlü cataphract (*κατάφρακτος*) sınıfı almıştır. Daha fazla bilgi için bakınız: Roman EasternFrontierandPersianWars (AD 226-363) (2003) A DocumentaryHistory, Routledge, CompiledandEditby Michael H. Dodgeon& Samuel N.C. Lieu, Londonand New York, 63 46; David N. (2011). Doğu Roma Orduları MS 306-886, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

oldukça zayıf oldukları dabilinmektedir (Beeler, 1971:176-178). Birde hareket kabiliyetlerini yavaşlatan askeri donanımları da bu şövalyelere zamanla eksi bir durum oluşturmuştu. Şövalyelerin eğitim ve bakım masrafları oldukça yüksekti ama sayılarının az olması bu masrafların ilk başlarda çok da önemli bir mesele olarak görülmesini engelliyordu fakat ilerleyen süreçlerde sayının atmasıyla elbette bu durum daha da görünür bir hal aldı. Bu açıdan bakıldığında özellikle bozkırdaki Türk göçebe toplumlarda askeri eğitim aile, soy ve klan çerçevesi içinde neredeyse kendiliğinden gerçekleşiyordu. Aynı zamanda devlete, topluluğa hiçbir ekstra maliyeti de yoktu. Xiongnu⁴ de erkek çocuklarının işe koyun sürerek ve yayla kuş ve fare vurarak başladıkları; büyüdüklerinde tilki ve tavşan vurdukları ve bu şekilde askeri eğitim aldıkları biliniyor. Yani Türk bozkır göçebeliğinde tüm genç erkekler savaş zamanlarında savaşçı olma yeteneğine sahipti (Durmuş, 2008: 27-30). Bozkırda durum böyleyken ezeli düşmanları ve komşuları olan Çin'de ise; askere alınan köylüler sadece iki yıl askerlik yapıyordu ve bir yıl eğitimden geçiyorlardı (Loewe, 2009: 79-80).

Bozkır Türk göçebelerinde özellikle bir başka askeri eğitimle ilgili olarak, bozkırda yaygın olan toplu avlardan da bahsedilir. Av ve avcılık sadece binicilik ya da modern tanımla bir spor olarak yapılmamaktadır. Av esnasında askeri beceri kazanma ve mühim olan tarafı ile büyük birliklerin birbirleriyle bilinçli bir şekilde etkileşime geçmesi sağlanıyordu (Golden, 2002: 131-132: Allsen, 2006: 211).

Avrasya bozkırlarındaki Türk göçebelerinin savaşçılık konusundaki hünerleri özellikle yerleşik kültürde ki birçok Antik Çağ yazarı ve sonraki dönemde Orta Çağ yazarları tarafından kaleme alınmıştır. Bu yazarlara ait en önemli örneklerden biri Tukidides' (II, 97) den gelmiştir. İskitlerle ilgili olarak; Avrupa'daki hiçbir krallığın ve Asya'daki hiçbir halkın, bir araya gelmeleriyle bile İskitlerin askeri gücüyle boy ölçüşemeyeceklerini söylemiştir. Aristoteles (Politika, VI, 4) yine göçebe olan bu halkın savaş konusunda en iyi eğitilmiş topluluk olduğunu yazmıştır. Han imparatoru Wendi'de, MÖ 169 tarihinde Xiongnu savaşçılarının "yağmura ve fırtınaya, bitkinliğe ve yorgunluğa, açlığa ve susuzluğa" dayanabildiğini ve Çinli askerlerin o kadar iyi olmadığını belirtmiştir. Ayrıca o dönemki toplulukları kıyaslayarak Çinlilerin teknoloji alanında, Yunanlıların felsefe ve edebiyatta, Arapların şir ve dinde ve Perslerin merkezi siyaset konusunda üstün olduklarını ama bozkırdaki Türklerin de savaş ve askeri teşkilat konusunda oldukça önemli bir yerde ve üstün olduklarını yazmıştır (Needham-Yates, 1994: 124-125). Ayrıca Türklerin at sırtında çok hızlı hareket ettiklerini ve hareketli olan hedeflerini çok kolay bir şekilde vurabildiklerini söylemiştir. Hatta bozkırdaki Türkler için başlarının önünde ve arkasında iki gözleri olduğu söylenirdi (Sato, 2002: 3-5).

Hayvancılıkla ve yer yer tarımla uğraşan bozkır Türkleri göçebe yaşam tarzı ile daha çok süvari olmalarından kaynaklı diğer topluluklara göre üstünlük sağlama konusunda öndeydiler. Yerleşik rakipleri için göçebelere hızlı akınlarına ve saldırılarına karşı etkili bir savunma organize etmek son derece zordu ve göçebelere karşı kendi topraklarında, özellikle de Orta Asya'ya yapılan saldırı seferleri oldukça nadirdi (Khazanov, 2005: 165). Bozkır Türk göçebeleri nadiren de olsa açık savaştan kaçınmış ve bunun yerine geri çekilmeyi tercih ederek düşmanlarını takip hatlarını aşırı genişletmeye zorlamışlardır. Bu amaca ulaştıktan sonra bazen karşı saldırıya geçmişlerdir. İskitler I. Darius'la yaptıkları savaşta bu taktiğin klasik bir örneğini vermişlerdi (Herodotos, IV, 120-142). Çin bu savaş taktiği karşısında en iyi stratejiyi, göçebe birlikleri kuşatarak ve geri çekilmelerini sağlayarak yapmaya çalıştı. Fakat bu taktiğin her zaman hatta çoğunlukla başarılı olmadığını söylemek gerekir. Çünkü bu taktiğin uygulanabilmesi için birkaç ordunun girift manevrası ve koordineli hareketi gerekiyordu. Belirlenen zamanda o vakiti kaçırmak büyük bir başarısızlığa ve ciddi bir suça dönüşebilirdi. Ayrıca bir başka sorun da zamanında lojistik destek sağlanamamasıydı. Savaş için mevsimlerin kısa süreli olması, iae sağlanacak tarım bölgelerinden uzaklık bazen oldukça problem teşkil edebiliyordu. Hele birde Türk göçebe halkı geri çekilmeyi seçmişse, askerler

⁴ Üç yüzyıla yakın bir süredir, Hunların kimler oldukları hakkındaki sorunsal, daha çok onların Şyung-nu (Xiongnu/Hsiung-nu) kökenli olup olmadıkları merkezinde tartışılmaktadır. Dolayısıyla ister Yunanca ister Latince olsun onların Batı Avrasya'daki varlıklarından, yapıp ettiklerinden bizi haberdar eden temelde Roma Edebiyatı iken, iş Hunların izlerini doğu Avrasya'da sürmeye geldiğinde artık bu disiplin sesiz kalmakta; Sinoloji, İranoloji gibi farklı disiplinler sözü almaktadır. Sadece Hun değil aynı zamanda Erken Dönem Türk tarihinin günümüzde dahi ana hatlarına pek dokunulmamış kurgusunun mucidi, diğer özelliklerinin yanında bir Sinolog olan Fransız kökenli De Guignes, Şyung-nu Hun özdeşliğinin "kaşif"idir. Diğer bir ifadeyle Avrupa irfanının asırlardır tamdığı lakin kökenleri hakkında kati bir malumata sahip olmadığı Hunların, aslında Avrasya'nın en doğusundaki varlıları Çin kaynaklarına geniş bir surette aksetmiş olan Şyung-nulardan geldiklerini iddia etmiştir. Doğrusu bu bilginin Avrupa irfanında yayılması, herhalde 'keşfin' sahibi De Guignes'den ziyade, buna ünlü eserinde genişçe yer veren Gibbon sayesinde olsa gerektir. Daha fazla bilgi için bakınız: Gibbon, E. (1987-1988). *Roma İmparatorluğunun Gerileyişi ve Çöküşü Tarihi I-III*. (Çev: Asım Baltacıgil), İstanbul: B/F/S; DeGuignes, J. (1923). *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Sair Tatarların Tarih-i Umumisi II*, (Çev: Hüseyin Cahit Yalçın), İstanbul: Tanin.

ve atları için yiyecek sağlamak ve bu durumu organize etmek iyice güçleşiyordu. İşte bu sebeplerden kaynaklı Çin tarihinin büyük bölümünde bozkırda yapılan savaşlarda saldırı gününün üç ayı geçmediği anlaşılıyor (Perdue, 2002: 776-777).

Çin tarafından bozkır Türk göçebelerine yapılan bu savaşların fazla maliyeti ve halk üzerinde yarattığı olumsuz etki çoğu zaman Çin'in yayılma siyasetine karşı duran anti-empyralist gruplar tarafından eleştiriyordu. Elbette buradaki eleştiri sadece artan ordu ve asker masrafı değildi aynı zamanda insan kaynağı da bu savaşlarda azalıyordu (Taskin, 1968: 112; Taskin, 1973: 59; Drompp, 2002: 840-845; Perdue, 2002: 378; Skaff, 2009: 170). Han döneminde, MÖ 209'dan MS 48'e kadar Çin, kuzeydeki savunma hatlarının ötesindeki bölgelerde Xiongnu'ya karşı sadece onbeş kadar yoğun sefer düzenledi. Bu sayı Çin topraklarına yapılan Xiongnu akınlarının sayısından en az birkaç kat daha azdı (Kradin, 2002: 134). Bu seferlerin bazıları ağır yenilgilerle sonuçlandı ancak birkaçı kısa vadede başarılı oldu. Ancak Xiongnu tehdidi kalıcı olarak hiçbir zaman meydana savaşılmadı. Peki Çin'e Türk bozkır göçebeleri karşısında galibiyet getiren şey neydi? "*Orta Asya'daki Türk göçebeler ancak büyük bir doğal felaket ile karşı karşıya kalacaklar ya iç çekişmeler sonucu siyasi bir istikrarsızlık döneminde olacaklar yada Çin hükümetleri bazı göçebelerle diğerlerine karşı ittifak kurmayı başaracaklar*" evet ancak başarı Çin'e böyle gelmiştir. Zira Çin'de "*yabancıları yabancılar saldırı için kullanmak*" başka bir deyişle "*barbarları diğer barbarları kontrol etmek için kullanmak*" oldukça yaygın bir taktikti. ChaoCuo⁵ "*Çin'in uygulaması her zaman barbarları birbirleriyle savaştırmak olmuştur*" demiştir (Needham-Yates, 1994: 123-124). Böylece, Xiongnu tehdidi ancak MS 48-50'de, Çin'in kışkırtmasıyla devletleri kuzey ve güney yönetimleri olarak parçalandığında ortadan kalktı ve sonrasında Sarı Nehir'in güneyinde Çin'in yardımcı sınır oluşumu haline geldi. Çekirgeler, kuraklıklar ve Xianbi akınları nedeniyle zaten ciddi şekilde zayıflamış olan kuzey Xiongnu yönetiminin nihai yıkımı, MS 89-92'de Çinliler tarafından güneyli yardımcılarının desteğiyle gerçekleştirildi (De Crespigny, 2009: 90-91). Türk Kağanlığı'nın, Çin'e karşı aldığı bir başka yenilgi de MS 629-630 tarihlerinde yaşanmıştır. Bu dönemde de Tang imparatoru Taizong'un emriyle üst yönetimdekiler diğer göçebe grupları kışkırtmışlar ve isyan başlatmışlardı birde buna ek olarak yoğun kar yağışı ve ardından gelen kıtlık bu galibiyeti hızlandırmıştır (Graff, 2002: 630). Bütün bu bilgilerden yola çıkarak Çinlilerin Han döneminden Qing dönemine kadar Türk göçebe askeri yapısına karşı her zaman savunmada kalan bir askeri anlayış içerisinde olmuşlardır. Düşmanı tamamen ortadan kaldırma ya da onların hâkimiyet alanlarına sahip olma gibi düşünce sistemi içinde değillerdi. Yakın tarih diyebileceğimiz bir dönemde ancak Qingler tarafından bu durum başarılıydı (Perdue, 2002: 390).

Bozkır Türklerinde askeri avantajı her zaman sağlayan bir başka unsurda savaş atları yani atlarıydı. Bozkırdaki atlar aynı göçebe halk gibi doğuştan savaş atı olarak dünyaya geliyorlardı. Zorlu koşullarda gizli bir öğrenilmişlikle eğitim alıyorlar ve binicilerine her zaman sadık kalarak onların en yakın arkadaşları oluyorlardı. Avrasya bozkırlarında atı olmayan bir göçebe topluluk zamanla zaten göçebelikten çıkmak zorunda kalıyordu. Hatta Moğollarda her savaşçının en az beş atı olduğu bazı savaşçılarında ona yakın ata sahip olduğu bilinmektedir (Morgan, 1979: 85-86; Morgan, 1986: 37). Atla gelen bu avantajla, Avrasya bozkırlarını diğer bölgelerdeki göçebelere her zaman üstün olmuşlardır. Ayrıca tüm binek hayvanları arasında atın, askeri eylemler için en iyi donanımına sahip olan ve at sırtındaki savaşçıların, tek hörgüçlüler de dâhil olmak üzere deve sırtındakilerden çok daha güçlü olması durumu atı askeri yapılanmada oldukça önemli bir yere taşıyordu. Bu yüzden Yakın Doğu'nun göçebe toplumlarında atların, özellikle de meşhur Arap küheylanlarının çok değerli olmasına şaşmamak gerekir. Belki bozkırdaki atların ekonomik bir değeri yoktu ama bir statü sembolü olarak hizmetleri büyüktü ve esas olarak savaşta, ganimet ve nüfuz elde etmek için de ekstra kullanılıyorlardı (Burckhardt, 1931: 57-58).

⁵ ChaoCuo (basitleştirilmiş Çince: 晁錯; geleneksel Çince: 晁錯, yaklaşık MÖ 200-154) Çinli bir filozof, siyasetçi ve yazardı. Han Hanedanlığı'nın (MÖ 202- MS 220) entelektüel yetenekleri ve savaş ve siyasi konulardaki öngörülleri ile tanınan bir siyasi danışmanı ve yetkilisiydi. Kuzeydeki Xiongnu göçebeleriyle yapılan Heqin Antlaşması'nın iptal edilmesinin ilk savunucularından biriydi. Hem Han Çinlilerinin hem de Xiongnu askeri taktiklerinin göreceli güçlü ve zayıf yönlerini karşılaştırdı. MÖ 169 tarihli yazılı bir çalışmada, sınır bölgelerini doldurmak ve savunmak için sistematik bir politikayı savundu. Hükümet tarafından desteklenen sivil göçmenlerin aynı anda milis birlikleri olarak eğitilebileceğini ve göçebe güçler tarafından sık sık saldırıya uğrayan uzak bölgelerin geliştirilip işlenebileceğini öne sürdü. İmparatorluk sarayındaki siyasi çekişmeler sonucu idam edildi.

Antik Çağ'da ya da Orta Çağ'da her zaman yerleşik devletlerde savaş atı beslemek maliyetli olmuştur. Orta Çağ Avrupa'sında, destrier⁶ ve courser⁷ gibi en değerli savaş atları yüksek fiyatlı ve oldukça az bulunan nadir türlerdendir. Belki de Orta Çağ Batı Avrupa devletlerinin okçulardan oluşan hafif bir süvari birliği geliştirememesinin nedenlerinden biri de bu yüksek maliyettir. Bunun yerine ağır süvarilere ve piyadelere ağırlık vermek zorunda kalmışlardır (Bachrach, 1985: 44-45).

Özellikle coğrafya olarak Hint devletleri ve Çin, yeterince geniş ve kaliteli otlaklara sahip olmadıkları için sık sık savaş atı sıkıntısı çekiyordu (Wink, 2001: 225). Bu yüzden her iki devlete de en iyi savaş atlarının çoğu yurt dışından geliyordu (Gommans, 2007: 9-10). Çin'de ordulara lojistik destek sağlamak adına, özellikle de üslerinden uzak mesafelere gittiklerinde atlara çok ihtiyaç duyuluyordu. Çinliler bu nedenle Orta Asya'dan atlar edinmeye çalışarak⁸ defalarca askeri binek tedarik edebilecek at yetiştirme istasyonları kurmaya çalıştılar ama istenilen başarıyı yakalayamadılar. Hatta Han İmparatoru Wudi, hükümet için at yetiştirenlere birtakım vergilerden muaf olacaklarını bile açıklamıştı. Bu gibi önlemler aslında kısa bir sürede olumlu sonuçlar getirirse zamanla imparatorluğun maliyesi üzerinde önemli bir yük oluşturmuştu (DiCosmo, 2002: 11-12).

Hatta sonraki dönemlerde ünlü bir bilgin ve uzman olan Song Qi (998-1061), kuzey ve batıdaki düşmanlarının Çin'e karşı koyabilmelerinin nedeninin tam olarak çok sayıda ata sahip olmaları ve askerlerin binicilikte usta olmaları olduğunu belirtmiştir ve en büyük gücün bu olduğunu söylemiştir. Ardından da Song Qi "*Çin'in çok az atı var ve adamları ata binmeye alışık değil; bu Çin'in zayıflığıdır*" diyerek bir karşılaştırmaya da gitmiştir (Creel, 1965: 665). Savaşta ve askeri yapılanmada atın önemi sadece Eski Çağlarda değil 19. yüzyılda bile kendini göstermiştir. Napolyon savaşlarının tarihçileri, 1812'deki talihsiz Rus seferi sırasında Fransız ordusu ve müttefiklerinin sadece 450.000 kadar insanın dışında, aynı zamanda 175.000-200.000 kadar at kaybettiği gerçeğini anlatmaktadırlar. Hatta bu kayıplardan sonra Napolyon'un bir şekilde insan kayıplarını telafi etmeyi başardığını ve ertesi yıl ordusunun sayısını 400.000'den fazla askere çıkardığını biliyoruz ancak imparatorluğun dört bir tarafına haber vermesine rağmen sadece 29.000 at temin edebilmişti. Belki de Napolyon'un bir yıl sonra gerçekleşen 1813'teki savaşta yaşadığı yenilginin ana nedenlerinden biri buydu (Zamoyski, 2004: 536-538; Lieven, 2009: 105-107).

Bozkır Türklerinin sahip olduğu atların hız ve manevra konusunda oldukça kabiliyetli olduklarından bahsetmiştim. Öyle ki bu atlar zorlu arazilerde bile günde 50, 60, 70, hatta daha fazla kilometre yol kat edebiliyordu. 629 yılındaki Çin baskını sırasında Türkler bir gün ve bir gece içinde atlarıyla yaklaşık 140 kilometre yol gitmişlerdir (Eisenberg, 1997: 321-322). Yorulmadan gidilen bu uzun yolların yanı sıra Türk göçebelerin bir özelliği de savaş sırasında bile at değiştirebilmeleri idi ve böylelikle atların çok yorulmasını engelleyebiliyorlardı (Smith, 1984: 227-228). Daha fazla araştırmayı hak eden bir başka soru da Avrasya bozkır göçebelerinin askeri sanatının yerleşik ülkelerin ve halkların askeri sanatına göre çok daha gelişmiş bir yapıya sahip olmasıydı ve bu askeri/savaş sanatının kimi zaman da sosyo-politik sonuçlara bile etkisi bulunmaktaydı. Bu bağlamda askeri teşkilatlanmada en önemli kısım süvarilerin ortaya çıkması ve daha da gelişmesi meselesiydi. Bu olayın bazen "*atlı savaşçı devrimi*" olarak adlandırılması sebepsiz değildir.

Askeri teşkilatlanmada artık önemi yıllarca edinilmiş deneyimlerle anlaşılan atın birçok yerleşik devletin siyasi kültürünü de etkilediği bir gerçektir. Örneğin İngilizce "*management*" kelimesi, Fransızca aracılığıyla İtalyanca "*managgi*"den ödünç alınmıştır ve "*bir atın idaresi ya da eğitimi*" anlamına gelmektedir. Aynı şekilde, Arapçada "*siyasa*" kelimesi "*at idaresi*" anlamına geldiği gibi, aynı zamanda "*devlet idaresi*" veya "*siyaset*" manaları da bulunan kelimelerdi (Lewis, 1998: 19-20). Tabi "*Atlı savaşçı devrimi*" birçok farklı silah, yay, mızrak, koşum takımları ve askeri birçok yeniliğe ve gelişmeye eşlik etmiştir. Bir örnek vermek gerekirse, kemiğe bazen de boynuza, tahta ve sinirin birbirine lamine edilmesiyle yapılan "*kompozit yay*" verilebilir. Bu yay çeşidi at sırtında oldukça iyi bir kullanım ortaya çıkarmıştır.

⁶ Kökeni, Hollanda'nın en kuzeyinde olan Frieslandilidir. Avrupa'daki EquusRobustus soyundan gelmiştir. Dik boyun seti, kalın lüks yele ve kuyruk özellikleriyle diğer ırklar arasından sıyrılır. Renkleri genelde siyahtır. Tarihte, şövalyeler ve soylular tarafından savaşlarda ve turnuvalarda kullanılmıştır. Tarihte adı destrier olarak geçer. Güçlü kaslı gövdelerine ve iri kemiklere sahiptirler. Başları uzun ve kemerli bir boyunları vardır. Hızlı koşan atlar arasındadır. Günümüzde Firesian ırkı, modern ve barok olarak ikiye ayrılır. Modern tipteki atlar; sporcu atlardan daha uzun boylu ve daha ince kemiklidir. Barok tipindeki atlar ise; daha kısa, daha dayanıklı ve daha fazla tüye sahiptir.

⁷ Courser oyundaki en hızlı attır. Hızın bedeli zayıf zırh ve isabet puanıdır, ancak bir atlı okçuysanız, bu at sizin için uygun olabilir. Bu atın manevra kabiliyetine göre hızı nedeniyle, binici duruma ve çevreye özellikle dikkat etmedikçe, karmaşık koşullarda veya haritanın kenarına yakın yerlerde savaşmaktan mümkün olduğunca kaçınılmalıdır.

⁸ Rus ordusu için göçebelerle yapılan at ticareti on altıncı, on yedinci ve hatta on sekizinci yüzyıllarda önemliydi.

Zaman içinde, göçebe atlılar kompozit yayın çeşitli türlerini Avrasya'ya yaymış vebüyük ihtimalle de yerel atlı okçuluk geleneklerini etkilemişlerdir. İlk olarak “*İskit*”, daha sonra “*Hun*” ve yine daha sonra “*Türk-Moğol*” yayları Orta Asya, Akdeniz ülkeleri, Müslüman dünyası ve Doğu Avrupa’da yüzyıllar boyunca kullanılmıştır. Ancak bu yay Batı Avrupa’da piyadelerin silahıydı (Beeler, 1971: 14) ve bu kompozit yay onlara hiçbir avantaj sağlamıyordu. Yüz Yıl Savaşları sırasında İngiliz piyadeleri Crécy, Poitiers ve Agincourt savaşlarında uzun yayın etkinliğini kanıtladılar.

MÖ birinci binyılın ilk yarısında ve hatta çok daha sonraları, göçebe okçular at sırtında göğüs göğüse çarpışmaktan kaçınmayı tercih ediyorlardı ve bu yüzden yakın dövüş silahları ile silahlanmaları ikincil planda idi. Bununla birlikte, uzun kılıçlar Sarmat (Sauro-matian) mezarlarında MÖ 6. yüzyıl gibi erken bir tarihte ortaya çıkmış, (Khazanov, 2007: 153) ancak MS 1. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmıştır (Simonenko, 2004: 222-226; Simonenko, 2010: 240). Orta Asya göçbeleri de bunları oldukça erken kullanmaya başlamıştır. Bozkır Türk göçbelerin atlı okçularının karakteristik savaş taktikleri; oklarını fırlatmak, etraflarında dönmek ve geri çekilmek, düşmanı erken bir hücum ve takibe çekmektir. Hücum olmazsa okçular tekrar tekrar ilerliyor, ok atıyor ve sonunda geri çekiliyorlardı. Hızlı saldırılar, at sırtından atışlar, çeşitli hileler, özellikle de sahte uçuşlar, pusular ve sıralama manevraları neredeyse 2.000 yıl boyunca kullanılmaya devam etti. Strabon (VII, 3, 17) herhangi bir barbar ordusunun iyi silahlanmış “*falanks*”⁹ karşısında güçsüz olduğunu iddia etmiş olsa da; bu meydan okuma uygun bir yanıtla karşılık bulmuş ve MÖ son yüzyıllarda ve MS ilk yüzyıllarda bozkırda “*cataphractoi*”, “*cataphractarii*” ya da “*cataphracti*” olarak adlandırılan ağır süvarilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Nikonov). Hafif süvariler ise “*İskit*” ya da “*Part*” atışı şeklinde çatışmaya girip çıkabilir, düşmandan kaçarken geriye doğru ateş edebilir hatta geri dönüp tekrar saldırabilirken; ağır süvariler de yakın düzende hücum ve göğüs göğüse çarpışmaya karşı dayanıklıydılar. Ama esas olarak ağır süvarilerden gelen başarı, özellikle hafif süvarilerle taktiksel bir kombinasyon içinde çalıştığında daha verimli oluyordu ve bu sırada merkezde zırhlı atlılar ve kanatlarda atlı okçular da bulunmaktaydı (Kradin-Skrynnikova, 2006: 420).

Hiç kuşkusuz Avrasya bozkırlarının göçbeleri, özellikle de batı bölgelerinden gelenler (Sarmatlar), ağır süvarinin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. MÖ 3. yüzyılın ortalarında Seleukosları¹⁰ yenerek İran’da kendi egemenliklerini kuran Orta Asya kökenli göçebe bir halk olan Parniler¹¹, beraberinde birçok savaş geleneğini de getirmiştir. Daha sonra ağır süvariler, çeşitli şekillerde İran, Roma, Bizans, Çin, Kore, Tibet ve Orta Çağ Avrupa ülkeleri de dâhil olmak üzere bir dizi yerleşik devlet tarafından benimsenmiştir. Roma’da yüzyıllar boyunca süvari, piyadenin sadece bir eklentisiydi. Principate döneminden¹² (M.Ö. 27-M.S. 284) itibaren rolü giderek artmıştır. Üçüncü yüzyılda Roma ordusunda özel süvari birlikleri ortaya çıktı (Eadie, 1967: 185-186). Bir sonraki yüzyılda, ağır süvarilerden oluşan alaylar zaten vardı (Coulston, 1990: 320-321). Bu yeni gelişme, Roma’nın önce Partlara sonra da Sasanelere karşı yürüttüğü savaşlarla bağlantılıydı. Fakat burada değinilmesi gereken çok önemli bir konu Romalıların kendi süvari birliklerini oluşturmak gibi bir niyetlerinin olmadığı; hatta göçebe Sarmatlar, Alanlar ve Hunlar da dâhil olmak üzere göçebe grupları alarak bu birlikleri meydana getirmek istemeleriydi. O dönemde Germenlerin çoğunlukla piyade olarak savaştığına vurgu yapılmalı ve sadece burada Gotları bu gruptan ayrı tutmak gerekir. Fakat bu topluluğunda at sırtında savaşma sanatını Sarmatlardan öğrendiği de bilinmelidir.

DEĞERLENDİRME

Avrasya topraklarında İslamiyet öncesi bozkırda yaşayan Türk halkları için söylenen akınlarının, saldırılarının ve savaşların birçoğunun yıkıcı olduğu doğrudur, ancak bu tahribatlar o dönemde yaşamış bazı yerleşik Antik Çağ yazarı ve onların modern takipçileri tarafından abartılı ve çoklu bakış açısından yararlanılmadan yapılan yorumlamalarla günümüze kadar gelmiştir. Eski Çağ, Antik Çağ ve Geç Antik çağda ortaya konan eserler elbette çok kıymetlidir ama bu kaynaklarda verilen bilgilerle, dönemin şartları, özellikleri dikkate alınmadan yapılan yorumlar ve tarihsel süreçten bihaber olma durumu oldukça tehlikeli

⁹ Falanks, genellikle mızrak ve benzeri silahlar kullanan askerlerin birbirinden ayrılmadan art arda saflar halinde savaşmasını esas kabul eden bir savaş düzenidir. İlk uygulamaları Arkaik Yunanistan’da Hoplites adı verilen ağır piyadelerin savaş düzeni olarak ortaya çıkmıştır

¹⁰ Seleukos İmparatorluğu, Türkçe kullanımlar ile Selevkos veya Selevkos, İskender’in ölümünden sonra Makedonya İmparatorluğu’nun parçalanmasıyla İskender’in generallerinden I. Seleukos tarafından kurulan Helenistik imparatorluktur.

¹¹ Parniler (Grekçe: Parnoi) Hazar Denizi’nin güneyinde Panj Nehri çevresinde yaşamış olduğu düşünülen bir Doğu İran halkıdır.

¹² Principatus, Roma İmparatorluğu’nun ilk imparatoru Augustus’un rakiplerini yenerek imparatorluğunu ilan ettiği MÖ 27 yılıyla, İmparator Nümerian’ın 284 yılındaki ölümü arasında geçen ve güçlü bir politik liderin hakimiyeti altındaki politik rejimi tanımlamak için kullanılan terimdir.

ve yanlıştır. Bu coğrafyada yaşayan Türk halklarını ve diğer göçebe kültüre sahip toplulukları, yerleşik çağdaşlarına göre daha katliam sever ve her fırsatta en kolay yolun savaşmak olduğunu düşünen devletler/boylar/kabileler/insanlar olarak göstermek çok acı ve bilgi temelinden uzaktır. Bozkırda askeri yapılanma ile ilgili konu başlığında esas konuşulması gereken, kimin merhametsiz, zalim ya da savaşçı olduğu değildir, konuşulması gereken mesele kimin askeri açıdan daha başarılı olduğu ve iyi teşkilatlandırıldığıdır. Ve unutulmamalıdır ki, yenilenler tarafından kaleme alınan tarih kitapları, yenilenler tarafından yazılmaktadır.

Yazarlık Katkısı

Bu çalışma tek yazarlı olarak yapılmıştır. Bu sebeple çalışmaya şahsımın %100 katkısı bulunmaktadır.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma makalesi etik kurul onayını gerektiren bir çalışma niteliğinde değildir.

KAYNAKÇA

- Ágoston, G. (1994). Ottoman Artillery and European Military Technology in the Fifteenth to Seventeenth Centuries. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 47(1-29), 15-48.
- Allsen, T. T. (2006). *The Royal Hunt in Eurasian History*. Philadelphia PA.
- Arslan, M. (1984). *Step İmparatorluklarında Sosyal ve Siyasi Yapı*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ayalon, D. (1985). Regarding Population Estimates in the Countries of Medieval Islam. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 28(1), 1-19.
- Bachrach, B. S. (1985). Animals and Warfare in Early Medieval Europe. *Settimane Di Studio del Centro Italiano Di Studi Sull'AltoMedioevo (L'Uomodifronte al mondoanimalenell'altomedioevo)*, 0(31), 707-752.
- Beeler, J. (1971). *Warfare in Feudal Europe 730-1200*. Ithaca NY and London.
- Boyle, J. A. (2003). *The History of the World Conqueror*. Vol. I. Manchester.
- Burckhardt, J. L. (1931). *Bemerkun gen über die Beduinen und Wahaby*. Weimar.
- Burns, T. S. (2003). *Rome and the Barbarians*. Baltimore MD and London.
- Collins, L. J. D. (1975). The Military Organization and Tactics of the Crimean Tatars 16th-17th centuries. (in: V. J. Parryand M. E. Yapp) (Ed. War, Technology and Society in the Middle East). Oxford: 257-276.
- Cook, R. M. (1946). Ionia and Greece in the Eighthand Seventh Centuries B.C. *The Journal of Hellenic Studies*, 0(66), 67-98.
- Cornel, T. & Matthews, J. (1998). *Roma Dünyası*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Coulston, J. (1990). Later Roman Armor, 3-6 centuries A. D. *Journal of Roman Military Equipment Studies*, 1, 139-159.
- Creel, H. G. (1965). The Role of the Horse in Chinese History. *American Historical Review*, 70(3), 647-672.
- David, N. (2011). *Doğu Roma Orduları MS 306-886*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Dawson, C. (1955). *The Mongol Mission*. London.
- De Crespigny, R. (2009). The Military Culture of Later Han. (in: Nicola Di Cosmo) (Ed. Military Culture in Impe-rial China), Cambridge: 90-111.
- De Guignes, J. (1923). *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Sair Tatarların Tarih-i Umumisi II*, (Çeviren: Hüseyin Cahit Yalçın). İstanbul: Tanin.
- Demirkent, I. (2007). Kudüs Haçlı Krallığında Devlet İdaresi. *Haçlı Seferleri Tarihi, Makaleler-Bildiriler-Incelemeleler*, İstanbul.
- Di Cosmo, N. (2002). Introduction: Inner Asian Ways of Warfare in Historical Perspective. (in: Nicola Di Cosmo) (Ed. Warfare in Inner Asian History (500-1800)), Leiden, 1-29.
- Donuk, A. (1988). *Eski Türk Devletlerinde İdari-Askeri Ünvan ve Terimler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Drompp, M. R. (2002). The Uighur-Chinese Conflict of 840-848. (in: Nicola DiCosmo) (Ed. Warfare in Inner Asian History (500-1800)). Leiden, 73-103.

- Durmuş, E. (2020). Eski Türklerde Askeri Yapı. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 87-102.
- Durmuş, İ. (2002). İskitlerin Kimliği. *Türkler Ansiklopedisi, Cilt I*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Durmuş, İ. (2008). Eski Türk Devletlerinin Oluşumunun Temel Unsurları. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 25-45.
- Eadie, J. W. (1967). The Development of Roman Mailed Cavalry. *Journal of Roman Studies*, 0(57), 161-173.
- Eisenberg, A. (1997). Warfare and Political Stability in Medieval North Asian Regimes. *T'oung Pao*, 83(4/5), 300-328.
- Farrokh, K. (2005). *Sassanian Elite Cavalry AD 224-642*. Oxford: Osprey Publishing.
- Gibbon, E. (1987-1988). *Roma İmparatorluğunun Gerileyişi ve Çöküşü Tarihi I-III*, (Çeviren: Asım Baltacıgil). İstanbul: B/F/S.
- Golden, P. B. (2002). War and Warfare in the Pre-Çinggisid Western Steppes of Eurasia. (in: Nicola DiCosmo) (Ed. Warfare in Inner Asian History (500–1800))”, Leiden, 105-172.
- Goldsworthy, A. (2000). *Fall of Carthage*. London: Cassell Publishing.
- Gommans, J. (2007). Warhorse and Post-Nomadic Empire in Asia, c.1000–1800. *Journal of Global History*, 0(2), 1-21.
- Graff, D. A. (2002). Strategy and Contingency in the Tang Defeat of the Eastern Turks, 629–630. (in: Nicola Di Cosmo) (Ed. Warfare in Inner Asian History (500-1800)). Leiden, 33-71.
- Hansen, M. H. (2004). City Walls as a evidence for polis identity. (Ed. M.H. Hansen ve T. H. Nielsen An inventory of Archaic and Classical Poleis), Oxford, 39-47.
- Healy, M. (1994). *Cannae 216 BC: Hannibal Smashes Rome's Army*. Oxford: Osprey Publishing.
- Khazanov, A. M. (1980). The Origin of Genghis Khan's State. An Anthropological Approach. *Etnografiia Polska*, 24(1), 29–49.
- Khazanov, A. M. (1994). *Nomads and the Outside World*. 2nd ed. Madison WI.
- Khazanov, A. M. (2001). Nomads in the History of the Sedentary World. (in: Anatoly M. Khazanov and André Wink) (Ed. Nomads in the Sedentary World). UK: Richmond.
- Khazanov, A. M. (2005). Nomads and Cities in the Eurasian Steppe Region and Adjacent Countries. A Historical Overview. (in: Stefan Leder and Bernhard Streck) (Ed. Shifts and Drifts in Nomad-Sedentary Relations). Wiesbaden, 163-178.
- Khazanov, A. M. (2007). *Ocherkivoen no godela sarmatov*. St Petersburg.
- Kradin, N. N. & Skrynnikova T. D. (2006). Moscow: *Imperiya Chingis-khana*.
- Kradin, N. N. (2002). *Imperiya Khunnu*. Moscow.
- Latham, J. D. (1969). Notes on Mamluk Horse-Archers. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 32, 257-267.
- Lewis, B. (1988). *The Political Language of Islam*. Chicago IL and London.
- Lieven, D. (2009). *Russiaa Gainst Napoleon*. New York: The True Story of the Campaigns of War and Peace.
- Liu, A. (刘安志). (2011). Dunhuang Tulufan Wenshu Yu Tangdai Xiyu Shi Yanjiu (敦煌吐鲁番文书与唐代西域史研). *Shangwu Yinshu Guan*.
- Liu, Anzhi (刘安志). (2001). ‘Cong Tulufan Chutu Wenshu Kan Tang Gaozong Xian Xiang Nian Jian de Xiyu Zhengju (从吐鲁番出土文书看唐高宗咸享年间的西域政局)’. *Weijin Nanbeichao Suitang Shi Ziliao, Wuhan Daxue Chubanshe*, Di 18 Ji.
- Loewe, M. (1974). The Campaigns of Han Wu-ti. (in: Frank A. Kierman Jr. and John K. Fairbank) (Ed. Chinese Ways in Warfare). Cambridge: MA, 67-122.
- Loewe, M. (2009). The Western Han Army. Organization, Leadership, and Operation. (in: Nicola DiCosmo) (Ed. Military Culture in Imperial China). Cambridge: MA, 65-89.
- Luttwak, E. N. (1979). *The Grand Strategy of the Roman Empire From the First Century A. D. to the Third*. Baltimore MD and London.
- Martin, D. H. (1943). The Mongol Army. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 46-85.
- Mc Neill, W. (1982). *The Pursuit of Power*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Morgan, D. O. (1979). The Mongol Armies in Persia. *Der Islam*, 56(1), 81-86.
- Morgan, D. O. (1986). *The Mongols*. Oxford and New York.

- Needham, J. & Yates, R. D. S. (1994). *Military Technology. Missiles and Sieges, (Science and Civilization in China. Vol. 5, Pt 6)*, Cambridge.
- Nicault, C. (2001). *Kudüs 1850-1948*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nikonorov, V. P. & Khudyakov, Yu. S. (2004). *Svistyashchiestrel'y. Maodunya i "marsov" mech' Atily*. St Petersburg: Voennodeloaziatskikhkhunnu i evropeiskikhgunnov.
- Nikonorov, V. P. (2005). K voprosu o parfyanskonnasledii v sasanidskom Irane: voennodelo. (in: Tsentral'naya Aziya ot Akhemenidov do Timuridov. Arkheologiya, istoriya, etnologiya, kul'tura. Materialy mezhdunarod-noinauchnoikonferentsii, posvyashchennoi 100-letiyu sodnyarozhdeniya Aleksandra Markovicha Belenit-skogo) (St.-Petersburg, 2-5 noyabrya 2004 goda). St Petersburg, 141-179.
- Nikonorov, V. P. Catafracti, Catafractarii and Clibanarii. Another Look at the Old Problem of Their Identification. (in: Voennaya arkheologiya: Vooruzhenie i voennodelo v istoricheskoi i sotsial'noiperspektive.
- Perdue, P. C. (2002). Fate and Fortune in Central Eurasian Warfare. Tree Qing Emperors and Their Mongol Rivals. (in: Nicola Di Cosmo) (Ed. Warfare in Inner Asian History (500–1800)). Leiden, 369-404.
- Roman Eastern Frontier and Persian Wars (AD 226-363) (2003). A Documentary History, Routledge, Compile and Edit by Michael H. Dodgeon & Samuel N.C. Lieu, London and New York, 63-46.
- Samuels, M. (1990). The Reality of Cannae. *Militaerge schichtliche Zeitschrift*, 47 (1), 7-31.
- Sato, T. (2002). Slave Elites in Islamic History. (in: Miura Toru and John Edward Phillips) (Ed. Slave Elites in the Middle East and Africa. A Comparative Study). London and New York, 1-9.
- Schlieffen, A. (1931). *Cannae, the Command and General Staff Schoolpress*. Kansas.
- Shean, J. F. (1996). Hannibal's Mules: The Logistical Limitations of Hannibal's Army and the Battle of Cannae, 216 BC. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 2, 159-187.
- Simonenko, A. V. (2004). Sedlosarmatskogovremeni. (in Problemy Arkheologii Nizhnego Povolzh'ya), Volgograd, 222-226.
- Simonenko, A. V. (2010). *Sarmatskievsadnikisevernogo Prichernomor'ya*. St Petersburg.
- Skaff, J. K. (2000). Barbarians at the Gates? The Tang Frontier Military and the An Lushan Rebellion. *Warand Society*, 18(2), 23-35.
- Skaff, J. K. (2009). Tang Military Culture and Its Inner Asian Influences. (in: Nicola Di Cosmo) (Ed. Military Culture in Imperial China) .Cambridge: MA, 165-191.
- Smith, J. M. (1984). Mongol Campaign Rations. Milk, Marmots and Blood. *Journal of Turkish Studies*, 0(8), 223-228.
- Southern, P. (1999). *Augustus*. London: Routledge London and New York.
- Stanley, M. *The First Emperor: China's Terracotta Army*. The British Museum.
- Syme, R. (1963). *The Roman Revolution*. London: Oxford, University Press.
- Taskin, V. S. (1968). *Materialy po istorii sunnu (pokitaiskimistochnikam)*. Vol. I. Moscow.
- Taskin, V. S. (1973). *Materialy po istorii sunnu (pokitaiskimistochnikam)*. Vol. II. Moscow.
- Wink, A. (2001). India and the Turko-Mongol Frontier. (in: Anatoly M. Khazanov and André Wink) (Ed. No-mads in the Sedentary World), UK: Richmond, 211-233.
- Yang, L. S. (1952). Hostages in Chinese History. *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 15(3/4), Harvard-Yenching Institute.
- Zamoyski, A. (2004). *Moscow 1812*. New York: Napoleon's Fatal March.

